

Тамара Альохіна

ПОВЕРНЕННЯ

Драма у чотирьох діях

За мотивами роману Гледіс Шмітт «Рембрандт»

Дійові особи

Рембрандт Ван Рейн, художник.

Саскія Ван Ейленбюрх, дружина Рембрандта.

Титус Ван Рейн, син Рембрандта.

Хендрик'є Стоффельс, служниця в будинку Рембрандтів, по смерті Саскії супутниця в житті Рембрандта.

Корнелія ван Рейн, донька Рембрандта і Хендрик'є.

Хармен Геррітс ван Рейн, мірошник, батько Рембрандта.

Адріан Харменс ван Рейн, старший брат Рембрандта.

Ніколас Пітерс, на прізвисько доктор Тюльп, амстердамський лікар і вчений, голова гільдії хірургів.

Ян Лівенс, художник, друг Рембрандта.

Хендрик ван Ейленбюрх, двоюрідний брат

Саскії, крамар митецькими виробами.

Пітер Пітерс Ластман, маляр, учитель Рембрандта в Амстердамі.

Алларт ван Хорн, аристократ, товариш по навчанню Рембрандта в Амстердамі.

Франс Банінг Кок, капітан амстердамської бюргерської роти стрільців.

Віллем ван Рейтенберг, лейтенант амстердамської бюргерської роти стрільців.

Дварт Симонс ван Хадде, скарбничий гільдії сукнянщиків.

Марія Сильвіус, тітонька Саскії.

Ян Йорис ван Эйленбюрх, дядько Саскії, бургомістр Лейвардена (Фрисландія)

Рінске Добелс, натурниця.

Віченцо, слуга Ластмана.

Учні в майстерні Пітера Ластмана.

Музиканти.

Слуги в будинку Рембрандта.

Солдати амстердамської бюргерської роти стрільців.

Синдики гільдії сукнянщиків.

ПЕРША ДІЯ

Майстерня в будинку Пітера Ластмана в Амстердамі. Учні за мольбертами. Заскакує Ян.

Алларт . Дізнався?

Ян . Про все довідався!

Рембрандт . Розкажуй швидше!

Ян . Дайте передихнути!

Хендрик . Не муч, Яне.

Ян . Ну, картина така: Віченцо сказав, що вчитель запросив... прачку Рінске.

Алларт (*розчаровано*) . Цю товсту стару потвору?

Рембрандт . І з неї ми будемо писати красуню Сусанну?

Всі . Ти брешеш, Яне, обдурюєш нас?!

Ян . Навіщо це мені? Віченцо сказав, що молоді натурниці дорого коштують. А для вас, телепнів, і така підійде!

Алларт, Так сказав Віченцо?

Ян . Ні, це я сказав, відчепіться!

Алларт, Що значить відчепіться?

Ян . А то і означає: наступного разу самі все дізнавайтесь.

Рембрандт . Гаразд, не ображайся, друже!

Хендрик . Вчора привів цього старого жебрака, примусив писати Сатира, а сьогодні ще краще!

Алларт (*наслідуючи Ластману*) . Хіба ви

забули: художник має не просто відобразити натуру зі всіма її непривабливими виявами, а й облагороджувати її!

Ян . Тихіше! Вони йдуть!

Ластман (*заходить, з ним натурниця Рінске*) .
Ось твоє місце, Рінске.

Рінске . Еге ж, добре, ваша милосте.

Ластман . Нагадайте нам, будь ласка, Алларте, сюжет.

Алларт . Сусанна — вишукана молода дама, цнотлива дружина...

Рембрандт (*Хендрику*). Це Рінске молода і вишукана?

Ластман . Майте терпіння вислухати до кінця, Рембрандте!

Рембрандт . Я Слухаю.

Ластман . Продовжуйте, мій друже.

Алларт . Я продовжую. Три старих (з недобрими намірами) підкрались за нею. Сусанна хоче ступити у воду, але раптом помічає їх. Вона перелякана.

Ластман . Рінске, ти чуєш: ти перелякана?!

Рінске (*озираючись*) . Так, Ваша милосте! І що ж я маю робити?

Ластман . Хапай сукню, прикрійся нею. Тобі жахливо стає лише від думки, що тебе можуть побачити оголеною.

Учні хихикають.

Ластман (*підходить до мольберта Хендрика, підправляє малюнок*) . Ось так буде краще.

Хендрик . Дякую Вам, учителю.

Ластман (*підходить до Лівенса*) . Яне, ти так захопився зображенням жіночих принад, що забув про пропорції. (*Вказує на недоліки.*)

Ян . Ви маєте рацію, учителю.

Ластман . Твоя Сусанна чудова, Алларте, поклади малюнок у папку, треба виконати цю роботу олією.

Алларт (*радісно*) . Олійними фарбами?!

Ластман . Ми зможемо перетворити її і в Діану, яка купається, і в Псіхею. Це буде красиво в кольорі. (*Підходить до Рембрандта, дивиться на його малюнок. Ледь стримуючись, робить крок назад, підходить до моделі і удавано ласкаво говорить.*) Дякую, Рінске, на сьогодні досить. Гроші отримаєш у Віченцо.

Рінске . Дуже вдячна, пане Ластман.

Ластман . Іди, ступай!

Ластман (*повільно повертається до мольберта Рембрандта*) . Значить, на твою думку, так виглядала Сусанна?

Рембрандт (*розгублено*) . Я не думав про це...

Ластман . Зрозумій же, нарешті, художник покликаний облагороджувати натуру.

Рембрандт . Я вже чув це не раз!

Ластман . Так, саме так! Для таких, як ти, я повторюватиму це знову і знову! (*Бачачи, як скипів Рембрандт, стискаючи кулаки, пом'якшується.*) Зосередься і підправ.

Рембрандт . Ну і нехай! (*Зриває малюнок і починає його жмакати.*)

Ластман (*вириває у нього аркуш*). Негайно віддай! Ти не маєш права нічого знищувати! (*Звертаючись до решти учнів і намагаючись уникнути очей Рембрандта*) Все, що створено в цій майстерні, за законом гільдії Святого Луки, належить мені!

Рембрандт (*з викликом*). Але ж вам не подобається, як я працюю?!

Ян (*підходить до Рембрандта, обіймає його за плечі*) . Рембрандт, не гарячкуй.

Ластман (*роздратовано*). А це не має значення! (*Дзвонить дзвіночком*).

Віченцо (*заходить*) . Слухаю, господарю?

Ластман . Ти розрахувався з Рінске?

Віченцо . Як наказували, ваша милосте.

Ластман . А як там...

Віченцо (*прислужливо*) . Вечеря?

Ластман . Так, так, вечеря?

Віченцо . Готова, ваша милосте!

Ластман (*до учнів*) . Йдіть! Не забудьте ретельно вмитися і вчасно з'явитися до столу. (*Всі*

виходять. Ластман розпрямляє малюнок на столі, кладе його в папку і інстинктивно витирає руки носовою хусткою.)

Слуга *(заходить)* . Доктор Ніколас Пітерс — до Вашої милості.

Ластман . Клич, запрошуй!

Тюльп . Добрий вечір, Пітере.

Ластман . Хотілося б, щоб він справді був добрим.

Тюльп . Я приніс гарні новини: судячи з усього, епідемія сходить нанівець.

Ластман . Слава богу!

Тюльп . А що у вас трапилось?

Ластман . У нас своя чума завелась.

Тюльп . Не жартуйте так, Пітере. Дайте-но мені ваш пульс? *(Хитає головою.)* Мікстуру вживаєте регулярно?

Ластман *(зітхає)* . Приймаю.

Тюльп . От і добре. Ну, тепер розповідайте?

Ластман . Мій новий учень — Рембрандт ван Рейн... *(Пауза).*

Тюльп . Син мірошника з Лейдена?

Ластман . Так, так, цей син мірошника виводить мене з себе. Уявіть, Ніколасе, на днях приводжу до студії бродягу, старого, з абсолютного соціального дна, пропоную відобразити його Сатиром, Рембрандт подає його таким собі мучеником. Сьогодні ставлю перед ними Рінске,

прошу намалювати Сусанну. І ось. *(Простягає пожмаканий аркуш доктору, але потім змінює, своє рішення.)* Але спершу погляньте на малюнок Алларта.

Тюльп . Так. це захоплююче!

Ластман . А це шедевр Рембрандта.

Тюльп . Ну що ж...

Ластман . Огідно, грубо...

Тюльп *(розглядає малюнок)* . Так, грубувато, але ж дуже схоже. Я можу це взяти собі?

Ластман . Буду радий!

Тюльп *(розглядаючи обидва малюнки)*. Не забувайте, Пітере, Алларт виріс у шовках і оксамиті... Проте цей син мірошника, цей Рембрандт, дуже самотній! Із нього буде толк!

Ластман *(розводить руками)*. Так, не знаю, не знаю... Боюсь, мені доведеться з ним розпрощатися. Нехай повертається у свій Лейден!

2

На сцені сарай-майстерня у Лейдені. Рембрандт стоїть біля мольберта, на плечах у нього розірваний мішок. Поруч — Ян Лівенс.

Лівенс *(читає Біблію)*. «Раптом постав перед ними Ангел Господній, і слава Божа осяяла їх; і злякалися страхом великим. І сказав їм Ангел: не

бійтеся: я сповіщаю вам велику радість, яка буде для всіх людей: бо незабаром народиться вам у місті Давидовім Спаситель, який є Христос Господь».

Рембрандт . Я знаю, як передати це сяйво. Заграва вихоплює із п'ятьми Ангела. А ось ілюзію того, що він летить...

Лівенс . Мені здається, ілюзію польоту може створити вбрання. Пам'ятаєш, як навчав нас Ластман.

Рембрандт (*владно*) . Ні, вбрання лише підсилює її. а ілюзію повинне викликати саме тіло ангела.

В сарай зненацька вривається Андріан.

Адріан . Рембрандт, мені терміново потрібне п'ять-шість мішків.

Рембрандт . Що? Звідки у мене мішки. Хіба ти не бачиш: я працюю.

Адріан . Працюєш? Поки ти займаєшся своїм малярством, я падаю з ніг на млині. (*Заглядає по всіх кутках*) Але ж я бачив тут мішки!

Рембрандт (*з викликом*) . Ми порвали їх на ганчірки...

Лівенс (*примирливо*) . Витираємо пензлі.

Адріан . Чудесно! Ми втрачаємо клієнтів, а тобі хоч би що.

Рембрандт . На млині я працюю не менше ніж ти, а що до мішків, то ти міг би потурбуватися завчасно.

Адріан . Ну що ж, я скажу батькові, що солод насипати нема в що. Пропадай воно все пропадом! Тільки ось на що ти сам будеш жити? Ти...

Рембрандт (*знівно*) . Що? Говори!

Лівенс . Не варто вам сваритися...

Рембрандт . Ні, хай Адріан скаже ...

Адріан . Я скажу: університет ти кинув, від Пітера Ластмана втік! І чого досяг? Поглянь, на себе — ти схожий на бурлака!

Рембрандт (*кидається на нього з кулаками*) .
Іди геть!

Лівенс стає між братами.

Лівенс . Охолонь Рембрандте, Андріан по-своєму має рацію, ти знаєш це. Тобі справді дістався найбільший шматок сімейного пирога.

Андріан . Та що з ним говорити! (*Виходить.*)

Рембрандт . Зрозумій, Яне, мені й так нудно. Та хіба я, як блудний син, промотав спадщину і повернувся злидарем у батьківську оселю? Я багато чого досяг за ці роки (*показує на свої картини*).

Лівенс . Так воно і є.

Рембрандт . Чи винен же я, що ці ситі бюргери не купують їх (*показує на картини*) . Чого

ще їм треба. Яне?

Лівенс . Ти, знаєш сам: картинки, які б прикрасили їхні темні гніздечка.

Рембрандт . Та я ще доведу їм, всім!
(*Повертайтеся до мольберта*).

Хармен (*захекавшись*). Синку, синку! До тебе поважний пан, із Амстердама!

Рембрандт . Навіщо ти поспішав так, батьку, у тебе ж серце?

Хармен . Пусте! Рембрандте, з хвилини на хвилину він буде тут!

Рембрандт . Та хто ж він?

Тюль (*з'являється у дверях повітки*). Ніколас Пітерс, або простіше: доктор Тюльп. Добрий день, Рембрандте!

Рембрандт . Добрий день....

Хармен (*звільняє один із стільців*) . Присядьте, докторе Тюль. Ні, ні, я, з Вашого дозволу, погляну спочатку на картини. А це ...

Рембрандт . Це мій друг — Лівенс. Ми навчалися разом у Ластмана.

Лівенс . Ян.

Ян намагається привернути увагу доктора до своїх робіт, але той відразу підходить до мольберта Рембрандта.

Тюль . Так, так, пригадую.

Хармен . Ви вже вибачте, докторе, у хлопців такий безлад: цілими днями малюють. Рембрандта на обід не витягнеш із цієї повітки. Вважайте, що тут живе, а не в будинку.

Тюль . Не турбуйтеся, Хармене, краще присядьте самі й заспокойтесь!

Хармен . Гарзд, добре.

Рембрандт . Батьку, доктору, не має ніякого діла до цього.

Тюль (*розглядає картини, схвально змикає*) . Помиляєтеся, у мене є діло до всього, що стосується вас. Скажу відверто, коли я вперше побачив ваші малюнки у майстерні Пітера Ластмана, то сказав собі: «Ось, Ніколасе, ось той художник, який зможе зобразити тебе і твоїх колег під час роботи». Повірте, це достойні люди.

Ян . Так, так, докторе, ми знаємо, як лікарі вели боротьбу з епідемією.

Тюльп . Згодьтеся, не кожен ризикне увійти в чумний барак. Деякі серед нас загинули у цьому нерівному поєдинку, але ті, хто лишився серед живих, мають бути увічненими на полотні. Я в цьому переконаний!

Рембрандт . Якщо я Вас вірно зрозумів, докторе, ви хочете замовити мені груповий портрет...

Тюльп . Для гільдії хірургів, яку я очолюю. Ви правильно зрозуміли мене, пане Рембрандте!

Рембрандт . Та я ніколи не виконував подібних замовлень...

Тюльп . Що ж, я думаю, настав час.

Хармен . Ти впораєшся, синку, впораєшся! Знаєте, докторе, він такими схожими зображує всіх наших. Ось і Ян підтвердить.

Ян . Звичайно, звичайно.

Хармен . Заходжу якимось я до Рембрандта в кімнату, знаю, що там нікого немає, відчиняю двері, і раптом прямо з кутка дивиться на мене мій старший син, Геррітс. Я так і завмер на порозі, а сам думаю, як це бідний Геррітс зміг піднятися на мансарду (він нещодавно скалічився у млині)? Потім отямився, підійшов ближче і побачив, що це портрет. А ось тут, на картині, бачите стару? Це моя Нелт'є, мати Рембрандта, як дві краплі води схожа.

Тюльп . У мене немає сумнівів щодо того, що Рембрандт упорається з моїм замовленням.

Рембрандт . Та не в тім річ, докторе.

Тюльп . А в чім же?

Рембрандт . Ви же знаєте: мої роботи ніхто не купує: вони вже багато місяців збирають пил у лавці Хендрика в Амстердамі.

Тюльп . А ось про це Вам не варто турбуватися. Я все беру на себе: у мене, Рембрандте, прекрасне чуття, гарний смак, легка рука. І, нарешті, я не сказав вам найголовнішого: за

роботу, про яку йдеться мова, ми можемо вам запропонувати тисячу флоринів.

Рембрандт . Чи правильно я зрозумів? Ви сказали тисячу?

Хармен (*повторює вслід*) . Тисячу флоринів за картину?

Тюльп . Ні, ви не помилились, всі витрати на переїзд і Ваше облаштування в Амстердамі ми теж беремо на себе. Але до виконання замовлення слід приступити негайно! Власне кажучи, я приїхав по Вас. Скільки часу вам потрібно, щоб зібратись?

Рембрандт знизує плечима.

Хармен . Не турбуйтеся, доктор, мати і Лісбет, сестра Рембрандта, зберуть усе дуже швидко.

Ян . Та й я допоможу.

Тюльп . Ну й добре, ось і славно.

Хармен . Хай благословить вас Господь, докторе!

Тюльп . Повірте, Хармене, Вашого сина в Амстердамі чекають визнання і слава.

3

Квартира Хендрика Ван Ейленбюрха в Амстердамі. На нижньому поверсі крамниця. Хендрик і

його гості сидять за столом.

Хендрик . Панове! Я безмежно радий, що таке вишукане товариство вшанувало своєю присутністю скромні пенати продавця картин, вашого покірного слуги, Хендрика Ван Ейленбюрха!

Алларт . Хендрику, ти будеш цілий вечір висловлюватися так пишномовно?

Сакія . Та ще ж до того говорити про себе у третій особі? *(Сміється.)*

Хендрик . Я прощаю цим наївним людям, тому що дума моя у високості сьогодні. Та й зібралися ми з незвичайного приводу. Отже, я надаю слово нашому вельмишановному доктору Тюльпу.

Тюльп . Рубенс, Рубенс і ще раз Рубенс!!! *(Всі переглядаються.)* З яким трепетом виголошуємо ми ім'я великого майстра, як дорого сплачуємо за картини, до яких він ледве доторкнувся своїм чарівним пензлем! Але стережись, Пітер Пауль, бо наша батьківщина має не менш талановитого художника, ім'я його — Рембрандт ван Рейн! І Перший келих я пропоную підняти за надзвичайний успіх його полотна, за «Урок анатомії доктора Тюльпа»!

Всі . Слава Рембрандту ван Рейну! Слава «Уроку анатомії»!

Саскія надіває вінок на голову Рембрандта.

Алларт (*чокається із Саскією*) . Саскія, Ви до біса привабливі...

Саскія (*регоче*) . Та ну вас!

Алларт . А як розважаються у вас у Фрисландії?

Саскія . Боже мій, ну які в провінції розваги? Граємо із сестрами в трик-трак, інколи буваємо на аукціонах, та раз на місяць ходимо на танці.

Алларт . Скрипалі порушують такт...

Саскія . Кавалери наступають по ноги...

Алларт . До того ж тітоньки не зводять з вас очей!

Саскія (*простодушно*) . Звідки Ви знаєте?

Алларт . Не знаю, але здогадуюся і хочу Вам сказати, дорога Саскія, що Ваші тітоньки прекрасно виконують свої обов'язки, тому що:

Вихор танцю нас кружляє,

В дім Венери завертає.

Вкорочує Амур терпець —

І доброчесності — кінець.

Саскія (*сором'язливо*) . Краще подайте мені апельсин, пане Алларт.

Алларт . А чи знаєте Ви, Саскія, що

символізує апельсин?

Саскія (*простодушно*) . Ні, не знаю. Хоча, чекайте, я бачила на одній картині...

Алларт . Правильно, старі майстри зображували апельсини на столику... у спальні подружжя! (*Шепоче щось Саскії на вухо.*)

Саскія (*сором'язливо*) . Послухайте, Алларте, як я вже чула, у Вас є наречена, дочка бургомістра.

Алларт . Звідки Ви знаєте?

Саскія . Не знаю, проте здогадуюся!

Алларт . А, певно, Хендрик проговорився?
(*Дивиться на Хендрика.*)

Хендрик . Я?! Боже збав! (*Підморгує Саскії.*)

Алларт (*махає на нього рукою*) . Розумієте, Саскія, ми з Маргаретою заручені з дитинства, ось чому...

Саскія (*перебиває його.*) . Ось чому подібні компліменти ви повинні робити тільки їй!

Алларт . Здаюсь! Два один на Вашу користь!

Хендрик . Отримав, залицяльник!

Алларт . Ну і характер! Відчувається порода!

Хендрик . А ми, Эйленбюрхи, всі такі: нам палець в рот не клади.

Алларт . Я це вже зрозумів! А як щодо наступного келиха, пан Эйленбюрх?

Хендрик . З превеликим задоволенням!
(*Піднімає бокал*) Другий келих, панове, ми піднімаємо на честь нашої прекрасної гості із

Фрисландії, на честь моєї кухні, Саскії ван
Ейленбюх!

Гості . За вас, Саскія! За Фрісландію! Ура!

Хендрик одягає вінок на голову Саскії.

*Лунає музика: двоє гостей грають на флейті і
клавесині.*

Алларт . А де ми танцюватимемо? Тут не
розвернешся, Хендрику!

Хендрик . Танцювати будемо внизу, в
крамниці.

Тюльп . Рембрандте, запросіть Саскію.
Повірте (*мої очі мене не підводять*) Ви їй
сподобалися.

Рембрандт . Ви так вважаєте, доктор? Але ж я
такий незграбний.

Тюльп . Ідіть, кажуть Вам. А я поки що займу
цього гульвісу. (*Звертається до Алларта.*) Пане
Алларте, дозвольте Вас на хвилинку!

Алларт . Завжди до ваших послуг. Ніколасе.

*Пари кружляють у танці. Рембрандт в парі з
Саскією.*

Рембрандт . Я, певне, маю дурний вигляд з
цим вінком?

Саскія . Зовсім ні. А я?